

At Congregation Ahavath Torah
Englewood, New Jersey

Weekly Parasha Insights

Yitro 5776

Harav Shmuel Goldin, Chief Rabbi
Rabbi Chaim Poupko, Associate Rabbi
Rabbi Morty Kuessous, Assistant Rabbi

Published by: Raphael Benaroya

Parasha Discussion

The Uniqueness of Judaism

By: Rabbi Mordechai Gershon (Yeshivat Lev HaTorah, Ramat Beit Shemesh)

Seven weeks after leaving Egypt the Jewish people stood at the foot of mount Sinai and the most significant event in human history took place – the giving of the Torah. It goes without saying that this event was more than monumental for the Jewish people. After all, the Torah is our instruction manual for life and our sourcebook for G-d's ethical code and Divine wisdom. It is noteworthy that this event was monumental for all of humanity as well since the Torah inspired most people in the world to subscribe to a belief in Monotheism and influenced much of the Judeo-Christian society that spans the globe.

Aside from the above, the experience at Sinai is probably the single most important element in the discussion regarding true religion. Every religion has a fundamental belief in relation. This means that every religion believes in a communication between G-d and the founder of their religion. This Divine communication or prophecy is the foundation of the religion. In contrast to *all* other world religions, Judaism has a truly unique claim, which separates it and its credibility from all other faiths.

In every other religion, the Divine relation narrative that takes place between G-d and the religion's founder is one that occurs *to an individual*. Although it is true that most of the Torah was communicated to Moshe (an individual) by Hashem and recorded by Moshe (according to Hashem's command), the moment of receiving the Torah at Mount Sinai was one that took place between Hashem and an estimated 3 million men, women, and children. Moshe's credibility as G-d's prophet was established when the entire Jewish nation experienced a mass revelation which included them and in which Moshe's reliability and genuineness were corroborated.

The above point is important to consider when thinking about the unique characteristics of Judaism. Our religion is unlike any other and is the origin of several later spin offs. What makes us different is the participation of everyone (the entire nation) during the prophetic and other-worldly experience of receiving the Torah at Har Sinai. As we increase our Torah learning and share our Torah heritage with the next generation, let us realize that we are all like a priceless link in the chain of Torah transmission and we are partners in our ancestor's experience of receiving the Torah.

Table Talk

By: Rabbi Yochanan Zweig (Rosh Yeshiva, Talmudic University of Florida)

Ever wonder why so many hospitals are called Mount Sinai? The answer lies in a Chazal based on this week's Parsha. On the Possuk "...in the sight of the people on Mount Sinai" (19:11) Rashi, quoting the Mechilta, comments that from here we learn that everyone was able to see HaShem because at Mount Sinai everyone was healed. It is therefore very logical to call hospitals Mount Sinai. But the question that must be answered is why did HaShem perform this incredible miracle? What is the message that we are to learn from this?

There is a well-known criticism of religion being "the opiate of the masses". Cynics claim that religion only has value for someone who is in pain and looking to find some relief, much like a drug. This misguided theory argues that there is no innate value in religion other than dulling the pain of everyday living. It is for precisely this reason that HaShem cured all the infirmities. The message that HaShem wanted to give the world is that the Torah, first and foremost, is for healthy people and that the true benefits of our Torah are most readily available to someone who is of sound body and mind.

Did You Know...

By: Rabbi Yochanan Zweig (Rosh Yeshiva, Talmudic University of Florida)

The Mishna in Tamid (1:1) states that there was a public reading of the Ten Commandments by the Kohanim in the Beis Hamikdash along with the daily recital of the Shema. The Gemara (Brachos 12a) relates that Sages initially instituted this practice outside the Beis Hamikdash but soon abolished it because of it would falsely indicate that the Asseres Hadibros were more important than other parts of the Torah.

Based on this Gemara, Rashba (Teshuvah 1:184) forbids the recital of the Asseres Hadibros during the morning prayers. The Tur (Orach Chaim 1), however, rules that it is proper to recite the Asseres Hadibros daily - seemingly contrary to the Gemara. The Beis Yosef (ad loc) clarifies that the recitation was abolished in public, though in private there is no restriction. Yet, the Kaf HaChaim (O.C. 1:32) quotes the Arizal that one should not say it at all. Maharshal in his responsa (64) writes "I have resumed the practice of reciting the Ten Commandments aloud before the Baruch She'amar because it seems to me that the Decalogue should be given a set place as part of the Yotzer, the same as the Shema. As for saying the Ten Commandments every morning in honor of the Torah and in honor of the Creator Who inscribed these words in heavenly script on the two tablets of stone - this seems to me to be a great mitzvah. The Tur, Rabbi Yaakov ben Asher, wrote that it is a good thing to repeat them."

מאורות בפרשה (רפאל בן-ארוי'ה)

”וַיִּשְׁמַע יְתָרוֹ כִּהְיוּ מִדְּיָן חֵתָן מֹשֶׁה אֶת פֶּלֶא אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ד' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם” (י"ח א')

וכתב רש"י: "וישמע יתרו - מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק (זבחים קט"ז, מכילתא מס' דעמלק א') עכ"ל. באמת במס' זבחים פליגי (חולקים) רבי אליעזר ורבי יהושע מה שמע - קריעת ים סוף או מלחמת עמלק, ורש"י מסתמך על סברת רבי יהושע שאמר "מלחמת עמלק שמע ובא" ועל רבי אליעזר שאמר "קריעת ים סוף שמע ובא" ולמה כולל רש"י את שתי הסברות ואומר ששמע יתרו את שתייהן? ועל כן אומר הרא"ם (שם) דקשה לרש"י למה אמר "כל אשר עשה" שהוא כלל "וכי הוציא הוא פרט. דיש עוד דבר אחד דמוסיף על הכלל? לכן פירש רש"י קריעת ים סוף ומלחמת עמלק.

”וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְאֵת חֲתָנוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ” (י”ח ז')

וכתב רש”י: ”וַיֵּצֵא מֹשֶׁה - כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה, כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא, ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא?” עכ”ל (רש”י מסתמך בדבריו על המכילתא מסי’ עמלק א’). ורש”י מתקשה ע”פ הרא”ם מה כבוד היה ליתרו שמושה יצא לקראתו לבד (שהרי משה כמלך וכנשיא אין זה מן המקובל אפילו נחות שיצא יחידי) לפיכך הוסיף רש”י שיצא משה ועמו פמליא חשובה לכבד את אורחו חותנו.

ואומר הספורנו (שם): ”וַיֵּצֵא מֹשֶׁה. לא חדל בשביל מעלתו לקדם פני מי ששלם לו טובה בעת צר לו, כענין ”ואת מאמר מרדכי אסתר עושה” (אסתר ב’ כ’), וכענין יוסף עם אחיו במלכו. וההיפך ”ולא זכר שר המשקים את יוסף” (בראשית מ’ כ”ג) עכ”ל. כלומר הכרת הטוב של משה ליתרו ניכרת בכבוד שחלק לו ביציאתו שהרי יתרו נתן לו מחסה ופתח ביתו לפניו בעת ברח ממצרים. וענין גדול הוא - אפילו משה גדול הנביאים ונשיא האומה נאמן בית ד’ לא חס על כבודו ומעלתו ויצא לקראת חותנו.

אור החיים מרחיק לכת ואומר שרק מעצם היותו חותנו נותן לו משה כבוד ואומר (שם): ”כי כבודו של חותנו הספיק לו כדי לצאת לקראתו. ואולי שעשה היכר לדבר שיצא ביחוד לקראתו ולא פנה ביציאתו למקום אהל האשה וילדיה, או שהיה אומר בפירוש שיציאתו הוא לקראת חותנו, גם לדבריהם ז”ל (מכילתא) שמושה הוא שהשתחוה ליתרו זה לך האות כי לכבודו יצא ולזה אמרו ז”ל (שם) כבוד גדול נתכבד יתרו וכו” עכ”ל.

”וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ וְגו’, וַיִּקַּח יִתְרוֹ וְגו’ וַיָּבֵא יִתְרוֹ וְגו’” (י”ח א' - ה')

מתי בא יתרו לפגוש את משה? ע”פ מסי’ זבחים (קט”ז) נחלקו חז”ל בתשובה לשאלה זאת. יש מהם שאומרים כי יתרו בא קודם מתן תורה בדיוק במקום סדר הפרשיות ויש אלו שאומרים שבא לאחר מתן תורה ואין מוקדם ומאוחר בתורה. כלומר אין התורה ערוכה ע”פ סדר זמן. אלה הסוברים שאחרי מתן תורה בא מסתמכים על הפסוק (שם ה’): ”וַיָּבֵא יִתְרוֹ חוֹתֵן מֹשֶׁה וּבְנָיו אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֵה שֵׁם הַר הָאֱלֹקִים”. ועוד כתוב (שם ט”ז): ”וַהֲוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵּי הָאֱלֹקִים וְאֵת תּוֹרוֹתֵינוּ”. שהרי הם שניתנו לו בהר סיני. ועוד ברמב”ן שתי ראיות נוספות: וז”ל (שם כ”ח): ”וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חוֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֲרָצוֹ”, והיה זה בשנה השניה בנסעם מהר סיני, כמו שאמר בפרשת בהעלותך (במדבר י” כ”ט): ”וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבֵב בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חוֹתֵן מֹשֶׁה נוֹסְעִים אֲנַחְנוּ”, ושם כתוב: ”וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֶיךָ כִּי אִם אֶל אֲרָצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי אֵלֶיךָ”, והיא ההליכה הכתובה בכאן וילך לו אל ארצו. ועוד הביאו ראיה ממה שאמר הכתוב (דברים א’ ו’ ז’): ”הִי אֱלֹקֵינוּ דָּבַר אֱלֵינוּ בְּחוֹרֵב לֵאמֹר רַב לָכֶם שַׁבָּת בְּהַר הַזֶּה פִּנּוּ וְסַעוּ לָכֶם”, ושם (בפסוק ט’) נאמר: ”וַאֲמַר אֲלֵיכֶם בַּעַת הַהִיא לֵאמֹר לֹא אוֹכַל לְבַדִּי שֵׁאת אֲתָכֶם, וְאֶקַּח אֶת רֵאשֵׁי שְׁבִיטָתְכֶם אֲנָשִׁים חַכְמִים וְגוֹיִם” (שם ט”ו), וזו עצת יתרו, ושם (בפסוק י”ט) כתוב: ”וַיִּנְסַע מִחוֹרֵב, כִּי נִסְעוּ מִיַּד וְכוּ” עכ”ל. אך בכל זאת יש להקשות. אם כן הדבר ויתרו אמנם בא אחר מתן תורה, מה הסיבה שממוקמת פרשה זו כאן ולא אחרי מתן תורה?

כתשובה, יאירו דברי האבן עזרא: ”ועתה אפרש למה נכנסה פרשת יתרו במקום הזה, בעבור שהזכיר למעלה הרעה שעשה עמלק לישראל, הזכיר כנגדו הטובה שעשה יתרו לישראל. וכתוב ”ויחד יתרו על כל הטובה” (שמות י”ח ט’), ונתן להם עצה טובה ונכונה למשה ולישראל, ומשה אמר לו, ”והיית לנו לעינים” (במד’ י’ ל”א), והטעם שהאיר עיניהם. ושאלו אמר, ”ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל” (ש”א ט”ו ו’). ובעבור שכתוב למעלה ”מלחמה לה’ בעמלק” (שמות י”ז ט”ז), שישראל חייבים להלחם בו, כאשר יניח השם להם, הזכיר דבר יתרו, כי הם היו עם גוי עמלק, שיזכרו ישראל חסד אביהם, ולא יגעו בזרעו” עכ”ל.

כלומר, האבן עזרא אומר שהסמיכות מן פרשת עמלק לפרשת יתרו הוא להזכיר שהמלחמה בעמלק תפסח על זרעו של יתרו בעבור הטובה שעשה יתרו עם משה ובני ישראל. ועיין עוד בדברי הרמב”ן שם באריכות המביא תירוץ נוסף.

"עֲתָה יִדְעֵתִי כִּי גָדוֹל ד' מִכָּל הָאֱלֹהִים כִּי בְדָבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם" (י"ח י"א)

אלו דברי יתרו שפירש מעבודת אלילים ולדברי רש"י (שם): "שהיה מכיר בכל עבודה זרה שבעולם שלא הניח עבודה זרה שלא עבדה" עכ"ל ועל ידי עבודתם הכיר שאין בהם ממש והגיע לידיעתו של השם.

בתהלים לדוד המלך נאמר פסוק דומה שאמרו דוד (תהלים קל"ה ה'): "כי אני ידעתי כי גדול אדונינו מכל אלהים". האם ח"ו יוצא מכאן שגם דוד השיג את ידיעת השם רק אחרי התנסות בכל עבודה זרה? אם לא כן איך הגיע דוד לידי מסקנא זו?

נשים לבינו לדיוק הפסוקים.

ביתרו כתיב "עֲתָה יִדְעֵתִי" - רק מעכשיו. מעתה, אחרי נסיונות רבים שניסה בע"ז ובמכילתא (מס' דעמלק א') וברש"י: "מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר", אף כאן אחרי נסיונות והוכחות וניסים.

ועוד ביתרו כתיב "כי גדול ד'" - ללא ענין שייכות ל', אלא הוא האלקים שהתבוננתי במעשיו ונראו לי גדולים שהראה גדולתו בדבר שהמצרים הזידו על בני ישראל ומיגרם לעיניהם.

והלאה "מכל האלהים" - האלהים בה"א הידיעה. אלו הידועים לי ואלו הקיימים היום העולם. ומי יודע אם לא ימציאו גוים מיני עבודה חדשים ואז יכול שאצטרך לבחון עוד.

לעומת דברי יתרו נתבונן בעיון בדברי דוד:

"כי אני ידעתי" - אין כאן ענין של זמן או התחלה. ידעתי מאז ומתמיד, לא רק מ'עתה' כדבר יתרו.

ועוד, "כי גדול ד' אדונינו" - אדונינו לשון שייכות, אדון שלנו ואנחנו עבדיו.

וכן, "מכל אלהים" - ללא ה"א הידיעה. דהיינו מכולם, שהיו ויהיו, לא רק המוכרים לי (כיתרו).

ודוד מתחיל בשירתו (שם) "הללו עבדי ד'" ובפסוק לעיל מסביר את היחס לד', הוא אדונינו ואנחנו עבדיו.

ועתה נשכיל להבין את ההבדל העמוק בין השנים. דוד הגיע לידיעת ד' בדרך אמונה ויתרו הגיע בדרך חקירה. חכמינו במדרש הורו לנו שדרך אמונה עדיף כדלהלן.

המדרש רבה (במדבר פ' חקת י"ט ס"ז) אומר: "ר' אחא בשם ר' חנינא אמר בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקדוש ברוך הוא שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים אמר לפניו רבון העולמים יהי רצון שיהא מחלצי אמר לו חייך שהוא מחלציך הדא הוא דכתיב (שמות י"ח): "ושם האחד אליעזר" שם אותו המיוחד" עכ"ל המדרש.

והוא מדרש פליאה א) למה דוקא כששמע שההלכה כר"א דפרה אדומה בת שתי שנים התאוה שר"א יצא מחלציו, אף שחכמים חולקים ואומרים שפרה צריכה שתהיה בת שלש שנים. ב) מה השייכות בין אליעזר בן משה לרבי אליעזר דהמדרש יליף מדכתיב "ושם האחד אליעזר" שזה רבי אליעזר המיוחד.

רעיון נשגב לישב דברי המדרש כתוב בספר "מעין בית השואבה" להרה"ג הר' שמעון שוואב זצ"ל, רב דקהל עדת ישורון נוא יארק, והקדים דאיתא במכילתא שכשביקש משה לישא את צפורה בת יתרו אמר לו יתרו לא אתן לך בתי אלא אם תתן הבן הראשון לעבודה זרה והסכים משה לזה ולכן לא מל את בנו עד שיצא ממדין בשובו למצרים ולא היה עוד תחת רשות יתרו חותנו. וגם מכילתא זו תמוה היתכן שיסכים משה שבנו יעבוד עבודה זרה.

וביאררו הרבה מפרשים שכונת יתרו היתה שכמו שהוא עצמו בא לאמונה בד' על ידי חקירה שבתחלה עבד כל עבודה זרה שבעולם וראה שאין בהם כח או דעת עד שבא ואמר "עתה ידעתי כי גדול ד'" כן רצה שגם נכדו יבא להכרה ואמונה בד' רק על ידי חקירה לתור אחר העבודה זרה לראות שאין בהם מועיל, ולזה הסכים משה. (חז"ל אמרו שטעה משה ועל כן נעשה בן בנו של משה כומר לעבודה זרה).

והנה מצות פרה אדומה אמרו חז"ל שהוא חוק בלי טעם, מדוע אם זורקין מים שיש בה מאפר של הפרה הנשרפת (ועוד הרבה דינים שיש בעשייתה שנראים כחוק) יטהר מי שנטמא במת. ושלמה המלך החכם מכל אדם שהבין כל התורה וכל הבריאה אמר על מצות פרה אדומה "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני".

אמנם חז"ל אמרו לנו הטעם של פרה אדומה שהיא לכפר עון העגל, ומשלו על זה שתבא האם (פרה) ותכפר על בנה (עגל), העגל הביא מיתה לעולם דאילו לא חטאו לא היו מתים כמלאכי השרת דכתיב "אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם אכן כאדם תמותון", והנה כל זה אמת אם הפרה צריכה שתהיה בת שלש שנים דאז כתב הגמ' במס' בכורות ראויה הפרה להוליד בן אבל אם ההלכה כר' אליעזר הסובר שפרה בת שתי שנים ואז אינה ראויה להוליד לא יתכן לומר שהטעם של מצות פרה האדומה הוא שתכפר על בנה דהא בת שנים אינה ראויה להוליד, ומוכרחין אנו אז לומר שמצות פרה אדומה היא חוק בלי טעם.

ועל כן כששמע משה רבינו שהלכה כר' אליעזר דפרה בת שנים שאינה ראויה להוליד אמר יהי רצון שבן זה יצא מחלצי דהיינו שיקבל עליו כל המצות כחוק בדרך אמונה בלי עורערים ובלי חקירות. ומזה אנו למדין שאמונה בלי חקירה עדיף.

ואם תרצה לירד לעומקה של סוגיא זו אם לחקור בענייני אמונה ואלקות עיין בספר חובת הלבבות בפירוש ה"לב טוב" בהקדמתו לשער היחוד, (יש פוסקים שאמרו שלא ללמוד בשער היחוד או בספר מורה נבוכים להרמב"ם וכדומה).

הפטרה פרשת יתרו

(ישעיהו ו', א' - י"ג כאן מסיימים הספרדים, והאשכנזים מוסיפים ז', א' - ו', ט', ה' - ו')

פרשת יתרו כוללת את התגלות ד' לבני ישראל עם ירידת השכינה על הר סיני, המאורע מלווה בקול שופר גדול, ברקים, אש ועשן, שנאמר (שמות י"ט ז'): "ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאד והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ד' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן".

בהפטרה מעין הפרשה, מתגלה להנביא ישעיהו כבוד ד' ומלאכיו המקדישים את יוצרם גם כאן בקול גדול ועשן שנאמר (ישעיהו ו' ד'): "וינועו אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן" ישעיהו מתמלא חרדה ואומר (ישעיהו ה' ה'): "אוי לי כי נדמיתי וכו' כי את המלך ד' צבקות ראו עיני" כן גם על העם במעמד הר סיני נאמר (שמות כ"ט ו'): "וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק"

האשכנזים מוסיפים בקריאת ההפטרה עוד את סיפור עלייתם של רצון מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל להלחם ביהודה ובירושלים העומדים תחת שלטון המלך אחז הרשע שלא הלך בדרך השם. ישעיהו נשלח לבשר לאחז בנבואה שהמלחמה נגדו תכשל. וכן, שבנו חזקיהו שיבא אחריו ינהיג את ישראל בצדק ובמשפט ולכן יבא בזמנו שלום לארץ. בפרשה אומר ד' ששמירת הברית והמצות יעשו את ישראל לעם סגולה וממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות י"ט ה' - ו') וכן גם בסוף ההפטרה מנבא ישעיהו על מלכות חזקיהו "לשלום אין קץ" (שם ז' ו') כשכר משמים על מלכות צדק, שנאמר (שם שם ו'): "ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ד' צבקות תעשה זאת".

DEDICATION

לרפואה שלמה:

חיה שרה בת יטע
(CAROL STORCH SCHWARTZBERG)
יעקב יחזקאל חי הכהן בן סומבול
האלוף (מיל.) יאנוש בן גל
האלוף (מיל.) מאיר דגן
הגב' רחל דיין

מזל טוב:

To Rabbi Mordechai and Shoshana
Gershon for the birth of a baby girl.

To Chen and Ido Gelerman for the birth
a baby girl.

בענין הביקורת

"וַיִּרְא חֵתָן מִשָּׂה אֵת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לְעַם וַיֹּאמֶר מַה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לְעַם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדְּךָ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בֶּקֶר עַד עֶרֶב". (לקמן פסוק י"ז) "וַיֹּאמֶר חֵתָן מִשָּׂה אֵלָיו לֹא טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה" (י"ח ד')

רש"י כותב בפסוק י"ג: "ויעמד העם - יושב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו על כך, שנאמר (פסוק י"ד): "מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים". האבן עזרא טוען שאין בזה זלזול כי זאת דרך השופטים, ואומר (שם): "ומשה עשה הדרך הנכונה, כי השופט יושב ובעלי הריב עומדים, וכן כתוב: "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב" (דברים י"ט י"ז). ולא אמר לו מדוע, רק בעבור שהוא יושב למשפט לבדו, ואין לו שופטים אחרים שיעזרוהו" עכ"ל. אך אפילו שלא היתה פה ביקורת על ענין ישיבה ועמידה גרידא עדיין ראה יתרו, שפרשת מתן תורה נקראת בשמו, מוכיח את רבן של ישראל ואומר: "לא טוב אשר אתה עושה".

יש לזכור שיתרו הוא בעל כח ביקורת רב. הוא האיש, עליו אומר רש"י (י"ח י"א): "שהיה מכיר בכל עבודה זרה שבעולם שלא הניח עבודה זרה שלא עבדה" והוא האיש שהשכיל בכח הבחינה והביקורת להשכיל ולדעת כיא עבודתו הוא אין בה אמת ולא כלום ו"כי גדול ד' מכל האלהים" (וזה דבר קשה הדורש נכונות לביקורת עצמית) ומתוך כך בא לחסות תחת כנפי השכינה.

ומרחיב הענין הרה"ג ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל, משגיח ישיבת מיר, בספרו "דעת תורה", (פי יתרו עמוד קפ"א): "כח הביקורת גדול מאוד הוא הפתח להכרת האמת, כח כולל ומקיף מתחילתו של אדם עד שלמותו, התורה מלאה בביקורות על כל הגדולים, וגם משה רבנו לא נמלט ממנה, חז"ל מלאים ביקורת על הכל, הרמב"ן בפי' לך לך (י"ב י) כתב: "כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה וכו' והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו וכו', גם יציאתו מן הארץ שנצטווה עליו בתחילה מפני הרעב עון אשר חטא, כי האלקים ברעב יפדנו ממות, ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה, "במקום המשפט שמה הרשע והחטא" עכ"ל. והנה מאחר שלא הזכיר הרמב"ן ז"ל מקור וסיוע מרבותינו ז"ל (עיין זוהר על הפרשה שם) כנראה שעמד על זה מדעת עצמו, הנה זה מתוקף הכח של הביקורת התורתית.

ואולם כבכל העניינים הרוחניים הנה "אין בין גיהנום לגן עדן אלא כחוט השערה". וכבר כתב החובת הלבבות (ה' ה') על החכמה, כי בשעה שמנהיגים אותה על דרכה תהיה רפואה לכל מדוה, וכשנוטים בה מנתינתה תהי' מדוה כולל שאין לה רפואה ולא ארוכה. ועל כן נמשלה התורה כאש וכח בקורת הוא כח נפלא אשר על ידה יוכל האדם לזכות לגדולות, אבל קודם כל עליו להיות בעל יכולת לבקר את עצמו הוא. כי אז יבחן ותדע כי מבקש האמת הוא, אשרי לאדם שמחונן בכח זה, ובלבד שישמרנה בנתיבתה המיוחדת, ועל זה נאמר (משלי כ"א ח'): "וּזְדָךְ יִשְׂרָאֵל פִּעְלוֹ".

ויש לדעת ש"ביקורת" הוא חיוב דאורייתא ומצוה של "הוכח תוכיח את עמיתך" (קדושים י"ט י"ז) שאם רואה שחבירו עושה דבר לא טוב אפילו שעובר רק מצות דרבנן וכל שכן אם עובר מצוה דאורייתא [כמו לגרום צער לחבירו שיצטרך להמתין עליו מן הבוקר עד הערב, וזה תוכחה מגולה לכאלה שעושים תור ושעה קבועה לאנשים לבא למשרדם אף שיודעים דבמציאות אי אפשר לראותם באותו שעה והמבקר צריך לבזבז מזמנו היקר, וכמובן גם המבקר חייב לבא בזמן שלא לבזבז מזמנו וממונו של המארח] חייב להוכיחו, ר' ירוחם זצ"ל מוסיף רק שלא כל אדם מחונן בשכל להבין (המכונה בלשונינו "קריטיקי") להסתכל בחבירו בעין בוחנת ולהיות אם חבירו באמת טעון תוכחה וצריך להזהר בזה.

"וְאַתָּה תַחֲזֶה מִכָּל הָעַם אֲנָשִׁי חֵיל יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי אֶמֶת שְׂנְאֵי בְצַע וְשִׁמְתָ עֲלֵהֶם שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מְאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת, וְשִׁפְטוּ אֶת הָעַם בְּכָל עֵת וּגו'" (י"ח כ"א - כ"ב)

התורה מלמדת בפרשתינו את מידות הדיינים. ואמרו רבותינו (נדרים ל"ה): "אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גב, חכם, עניו ועשיר וכולם ממשה" ואומר הכלי יקר (י"ח כ"א): "על כן הזכיר כאן כל ארבעה תוארים אלו כי הדיין צריך לכולם, לכך נאמר "ואתה תחזה" [פי' רש"י] "ברוח הקודש שעליך" כי ממנו יוקח להאציל על הזקנים יושבי על מדין, וצריכין המה שיתדמו אליך בכל התוארים שבך כי המאציל והמאוצל צריך שיהיה דמיון ויחס אחד ביניהם וכל המעלות שבך צריכין להיות גם בדיינים" עכ"ל. ותנן במס' אבות שאחד משלשה עמודים שהעולם עומד עליו הוא "דינים" ואם תשבר עמוד זה שהוא יסוד הכל יפול הבית. מדרישות חמורות אלו ברור שלא כל אדם יכול להיות דיין [אף מי שידוע כל הארבע חלקי שולחן ערוך על בוריין], אנשי חיל פירשו חז"ל היינו עשירים שלא יוכלו הבעלי דין לשוחדם להטות את הדין. היריעה כאן תקצר מלברר את כל אחת ואחת מהמידות הנצרכות לדיין, אך נשים לבינו לענין מידת האמת והיא מידה חשובה לאדם לדבוק בה בכל עת ועת ולהתרחק מדבר שקר. וכך אומרת התורה (שמות כ"ג ו'): "מדבר שקר תרחק". ואומר הספורנו: "מכל דבר שיוכל לסבב שקר", ודיוקו מכאן שהתורה מתרה להתרחק מדבר שיש לו זיקה ונטיה לשקר אפילו שאין באמירתו שקר, דבר שלא מצאנו בהרבה איסורים אחרים מן התורה (באיסורי עריות נאמר "לא תקרבו", בנזיר אסרה תורה גם ענבים, בחמץ אסרה תורה בבל יראה ובל ימצא, וחז"ל הוסיפו הרבה גדרים וסייגים להתרחק מן העבירה וחיוב הרחקה הוא דאורייתא דכתיב "משמרת" וחז"ל דרשו "עשו משמרת למשמרת" ועל כן אנו למדים כמה חמור הוא השקר ועד כמה מסוכנת ומאוסה זאת המידה.

הרה"ג ר' חיים פרידלנדר זצ"ל, משגיח ישיבת פונובז, בספרו "שפתי חיים" (חלק מידות ועבודת ד') דן בנושא בהתבוננו על דברי ה"שערי תשובה" לרבינו יונה זצ"ל: "הרבינו יונה (שערי תשובה ש"ג קע"ט) מונה במידת השקר ט' חלקים שונים, ובסוף כתב "הנה אלה חלקי כת שקרנים וכי המה יסודות לנפש", שקר איננו רק אחד מהלאוין האמורין בתורה, אלא הן מיסודות הנפש, לנו נדמה שענין אמת ושקר שייך רק על דברי שקר או אמת, אבל כפי שנוכח לראות הדברים הם עמוקים, הדיבור הוא תוצאה מפנימיות האדם.

בחלק הרביעי (מתוך הטי', אות קפ"א) כותב רבינו יונה: "המשקר בסיפור הדברים אשר שמע ומחליף קצתם במתכוין, ואין תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו", בניגוד לשאר חלקי השקר שביאר ר"י קודם, שיש לו איזה רווח או תועלת מהשקר, כאן מדבר באיש שמתכוין לשקר ללא שום רווח ותועלת, וגם אינו מזיק בשקריו לאחרים, ולמה הוא משקר? הרי "אין אדם חוטא ולא לו", אם אין לו שום רווח מהשקר? התשובה "אבל כה משפטו, מאהבתו שקר מדבר צדק סלה", הסיבה לשקריו בסיפור הדברים היא "אהבת שקר", יש לו הנאה שמביאה אותו לאהבת השקר, כפי שיבואר להלן.

"ופעמים שהוא בודה מלבו סיפור הדברים כולו", גם אם אין לו תועלת או גרם נזק לזולת, "האיש הזה יקל עונשו מצד אחד, על כי אין הפסד באיש בשקריו ופחזותו, אבל גדול מאוד עונשו, בעז פניו ואהבת השקר, ויכבד עונו כי יאהבהו לבלי תועלת", מצד אחד יש בשקריו צד להקל שאינו גורם שום נזק לאדם, אך מאידך עונשו חמור, כי הוא אוהב את השקר. אדם המשקר עבור בצע כסף או איזו תועלת אחרת, גם אם כדי למצוא חן בעיני הזולת, ודאי זהו מעשה חמור, אך מאידך אי אפשר להגדירו שהוא אוהב את השקר, כי הוא משקר לא משום אהבת השקר, אלא שאינו נרתע מלשקר לצורך הפקת רווח ותועלת לעצמו, אבל אדם המשקר ללא שום תועלת עונשו גדול מאוד כי הוא אוהב את השקר.

רבינו יונה ממשיך בשערי תשובה שם וכותב: "ואמר שלמה ואמר שלמה עליו השלום (משלי כ"א כ"ח): "ואיש שומע לנצח ידבר", פירוש: איש נותן לב לשמוע ולהאזין עד תכונת הדברים אשר ידברו באזניו למען יספר אותם על נכון ולא ימצא בפיו לשון תרמית, "לנצח ידבר" - כי יאהבו בני אדם לשמוע דבריו ולא יאמרו לו לעולם: למה תדבר עוד דברך?" עכ"ל.

נוראים הדברים. ובס"ד נאריך עוד בענין זה בגליון שבוע הבא אי"ה.